

1. Поняття методу філософії.

Метод (грец. *metodos*) у широкому розумінні слова - "шлях до чого-небудь", спосіб соціальної діяльності в будь-якій її формі, а не лише і пізнавальній. Проте не слід зводити весь арсенал методів до раціонального, оскільки існують ще й інші засоби та прийоми пізнання.

Проблема методу завжди була й залишається в центрі уваги філософської та наукової думки і обговорюється в рамках різноманітних вчень. Особливо питання методу й методології широко ставилось і розв'язувалось філософами Нового часу, діалектичного матеріалізму, феноменології, структуралізму, постструктуралізму, постпозитивізму ін. Специфіка соціальної методології досліджується в сучасній герменевтиці, теорії інтерпретації текстів та інших філософських концепціях.

Таким чином, метод (у тій чи іншій формі) зводиться до сукупності визначених правил, прийомів, способів, норм пізнання і діяльності. Він є системою принципів, вимог, які орієнтують суб'єкта на вирішення конкретного завдання, досягнення результатів у певній сфері діяльності. Метод - дисциплінує пошук істини, дозволяє зекономити сили і час, рухатись до мети найкоротшим шляхом, регулюючи пізнавальну та інші форми діяльності людини.

Проте недопустимо впадати в крайнощі: 1) відкидати роль методологічних проблем ("методологічний негативізм"); 2) перебільшувати (абсолютизувати) значення методу, перетворивши його в "універсальну відмичку" до всього ("методологічна ейфорія"). В сучасних методологічних концепціях, зазвичай, намагаються не допускати вказаних крайнощів, хоча вони й зустрічаються.

Існує думка (Р.Фейман, лауреат Нобелівської премії, фізик), що метод "живого" дослідження такий індивідуальний і неповторний як і його предмет, чи особа дослідника. Таке розуміння пізнавальної діяльності призводить до методологічного релятивізму, оскільки методи, прийоми, що застосовуються в одному випадку (при вирішенні певної проблеми), не придатні в іншому. Це означає, що неможливо створити загальний метод пізнання, а необхідно, кожного разу шукати новий шлях дослідження, тобто кожне нове відкриття вимагає застосування нових методів і нової методології дослідження.

Зрозуміло, що така позиція має як свої позитиви, так і негативи, оскільки розвиток і ускладнення процесу пізнання вимагають все нових, досконаліших методів дослідження. Проте навколишній світ, і кожен об'єкт зокрема, є діалектичною єдністю індивідуального (неповторного) й загального (типового, повторюваного). Тому й методологія їх дослідження спирається як на традиційний арсенал методів, прийомів, засобів дослідження, так і на новітні. Більше того, практика наукового пізнання підтверджує цю методологічну тезу, оскільки об'єктивному світові притаманні не лише індивідуальні, одиничні властивості та характеристики, а й загальне, закономірне. У пізнавальному процесі постійно відбувається екстраполяція результатів, отриманих при дослідженні обмеженого числа об'єктів, на великі класи чи пласти природної й соціальної дійсності.

Кожний метод розробляється в межах певної теорії, яка тим самим виступає його необхідною передумовою. Ефективність, сила кожного методу обумовлена змістовністю, глибиною, фундаментальністю теорії. У свою чергу, метод розгортається в систему і використовується для подальшого заглиблення й розгалуження знання та його матеріалізації.

У науковому пізнанні як зазначав К. Маркс, істинним має бути не лише його кінцевий результат (сукупність знань), але й шляхи, що ведуть до нього, тобто метод. Тому не можна "розводити" предмет і метод. Будь-який метод виникає із реального процесу життя і знову входить в нього.

2. Основні функції філософії

1) Перш за все, філософія *виявляє найзагальніші ідеї*, уявлення, форми досвіду, на яких базується та чи інша культура або суспільно-історичне життя людей у цілому. Ці ідеї називають універсаліями культури. Важливе місце серед універсалій займають *категорії*, до яких належать такі універсальні поняття, як буття, матерія, предмет, явище, процес, властивість, відношення, зміна, розвиток, причина-наслідок, випадкове-необхідне, частина-ціле, елемент-структура та ін..

Багато століть учені вважали категорії вічними формами «чистого розуму». В комплексі найзагальніших засад культури важливе місце займають суспільні образи буття та його частин (природа, суспільство, людина), у їх взаємозв'язку, взаємодії.

Філософська думка виявляє не лише інтелектуальні, а й емоційні та інші «універсалії», що завжди відносяться до конкретних історичних типів культур і разом з цим притаманні людству в цілому, всесвітній історії.

2) Разом з функцією виявлення «універсаль» філософія як раціонально-теоретична форма світогляду бере на себе і завдання *раціоналізації* –переводу до логічної, понятійної форми, а також *систематизації* –теоретичного вираження сумарних результатів людського досвіду та діяльності в усіх її формах.

Розробка узагальнених ідей і уявлень з самого початку входила до завдань філософії як раціонально-теоретичної форми світогляду. Джерелом узагальнених філософських ідей, понять слугувала і продовжує слугувати критика та раціоналізація нефілософських форм світогляду.

3) З цим пов'язана також важлива *критична* функція, яку виконує філософія в культурі. У відношенні до передуючого та сьогоденного культурно-історичного досвіду філософія виконує роль так званого «світоглядного решета». Філософія звернена не тільки до минулого і сучасного, але й до майбутнього.

Відмовляючись від раніше усталених форм до філософського, поза філософського або філософського світосприйняття, критикуючи їх, переосмислюючи, систематизуючи, філософія формує на цій основі узагальнений теоретичний образ світу, що співпадає з реаліями життя і відповідає даному етапові історичного розвитку. Аналіз найважливіших функцій філософії в системі культури показує, що культурно-історичний підхід вніс суттєві зміни в класичні уявлення про предмет, мету, способи і результати філософської діяльності.

3. Філософські категорії та проблема їх систематизації, основні філософські системи категорій.

Філософські категорії – це універсальні поняття, такі як буття, матерія, предмет, явище, процес, властивість, відношення, зміна, розвиток, причина-наслідок, випадкове-необхідне, частина-ціле, елемент-структура та ін.

Філософія, як наука, постійно потребує розв'язання проблеми систематизації своїх категорій і законів. В епоху античності перший системний перелік категорій склав Арістотель. Він виділив десять категорій: сутність, кількість, якість, відношення, місце, час, положення, стан, дія, страждання. Проте був лише перелік, каталог категорій, механічна сукупність у якій категорії не підпорядковувались ніякому висхідному переконаванню або закону, не пов'язані ні одна з одною, ні із загальнофілософськими настановами. Ключові для нього категорії - "матерія", "форма", "причина", "ціль" не увійшли до цього списку. Таке ставлення до категорій було зумовлене історично першою логікою, яку він саме і створив. Це була формальна логіка. Вона сприймає схожість і відмінність предметів за їх зовнішньою, формально-кількісною ознакою і байдужа до якісно-зовнішніх особливостей їх.

У філософії Нового часу ґрунтовну систему категорій І.Кант. Їхній склад такий: кількість (єдність, множина, цілісність), якість (реальність, заперечення, обмеження), відношення (субстанція, причина, взаємодія), модальність (можливість, дійсність, необхідність). Вона повніша від арістотелівської і структурно організована за тріадичним законом: кожна третя категорія є результатом взаємодії (синтезу) перших двох. Але вона має серйозні недоліки: по-перше, вона є статичною, по-друге, виключає джерело виникнення і розвитку знання, зокрема джерело розвитку самих категорій, і, по-третє, категорії Канта - це апіорні поняття людського розсуду, тобто дослідні здатності свідомості, які існують до початку будь-якого пізнання. Категорії кантівської філософії лише підібрані і формально упорядковані, але не виведені з якоїсь спільної основи. Таке розуміння категорій диктувалося новим розумінням мислення, новою логікою, яку Кант назвав трансцендентальною.

Іншу, динамічну систему категорій навів Гегель. Він вперше ввів у розуміння категорій ідею становлення. Категорії в такому розумінні вже не каталог, не таблиця, яка спочиває, а живе ціле, яке розвивається. Вони пов'язані єдністю походження і розвитку: кожна з категорій впливає з усього попереднього руху як його необхідний результат. Гегель виявив логічну основу, рушійну причину у розвитку категорій. Цей розвиток здійснюється силою внутрішніх суперечностей, які приховані у природі самого поняття, так що мислення в цілому постає як постійне виникнення і вирішення суперечностей. Розуміння категорій у Гегеля є містифікованим: категорії являють собою не засіб і знаряддя людського пізнання, а насамперед сходина абсолютного духу, таке тлумачення категорій диктувалося новим способом розуміння, а також створеною Гегелем, діалектико - ідеалістичною логікою, логікою мислення, яка розвивається із самого себе.

Діалектико-матеріалістична філософія розуміє мислення як одну з людських здібностей.

Відповідно в неї змінюється зміст і призначення філософських категорій; вони визначаються як загальні нормативи пізнавально - світоглядного ставлення людини до дійсності, в тому числі свого власного буття. За своїм джерелом категорії - це відображення суспільно розвиненого людиною реального предметного світу. Оскільки категорії є відображенням об'єктивного в суб'єктивному, то вони мають відношення і до об'єкта, і до суб'єкта, тобто є об'єктивними за змістом і суб'єктивними за формою.

4. Поняття та структура світогляду.

Світогляд-необхідна складова людської свідомості, пізнання. Різноманітні «блоки» знань, переконань, думок, почуттів, настроїв, надії, поєднуючись у світогляді, постають як більш або менш цілісне сприйняття людьми світу і самих себе. Строго кажучи, кожна людина або соціальна група, що виокремлюється за тою чи іншою ознакою, має власні, не співпадаючі з іншими найзагальніші уявлення про світ і життєві програми.

У світогляді принципово важливий зв'язок його компонентів, їх «сплав». До складу світогляду входять і відіграють в ньому важливу роль суспільні знання-повсякденні або життєво-практичні, професійні, наукові. Ступінь обґрунтованості того чи іншого світогляду буває різним.

Програми життя, спрямованість вчинків мають під собою дві «опори»: знання та цінності.

Світогляд-комплексна форма свідомості, що поєднує найрізноманітніші «пласти» людського досвіду-може розширювати вузькі рамки повсякденності, конкретного місця і часу, співвідносити дану людину з іншими людьми, враховуючи тих, які жили раніше, будуть жити потім. Отже, світогляд-це сукупність поглядів, оцінок, принципів, що демонструють найзагальніше бачення, розуміння світу, МІСЦЯ В НЬОМУ ЛЮДИНИ ТА РАЗОМ ІЗ ТИМ ЖИТТЄВІ ПОЗИЦІЇ , програми поведінки, дії людей.